

ICJ-Norges hørings svar til:

FORSLAG TIL ENDRINGER I STRAFFEPROSESSLOVEN – SKJULT KAMERAOVERVÅKING VED BRUK AV MOBILT KAMERA MV.

ICJ-Norge viser til justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev av 25. juni 2024 om forslag til endringer i straffeprosesslovens § 202 a for å muliggjøre større bruk av skjult kameraovervåking. Forslaget gjør inngrep i grunnleggende menneskerettigheter, og vi stiller oss sterkt kritisk til en stadig utvidet adgang til bruk av skjulte overvåkingsmetoder som i sin totalitet skaper et mindre liberalt samfunn. Vi vil først belyse de overordnede hensyn som forslagene berører, noen personvernrettslige sider, og til slutt elementer i det konkrete lovforslaget.

Utvidet overvåking og inngripen i privatlivet

Lovforslaget åpner for skjult kameraovervåking ved bruk av mobile kameraer, som droner, uten krav om at kameraene må være fastmontert eller automatisk virkende. Denne utvidelsen gjør det mulig for politiet å overvåke steder og situasjoner som tidligere ikke var dekket av loven. Dette kan føre til en betydelig økning i overvåking av enkeltpersoner uten deres kjennskap, og kan medføre alvorlige personvernkonsekvenser og spørsmål om tilstrekkelig rettssikkerhet.

Overvåking av privatliv, særlig i kontekster hvor folk har en forventning om privatliv (på områder eller på steder der kameraer normalt ikke ville være til stede), kan innebære en krenkelse av retten til privatliv beskyttet av Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8.

Den utvidede bruken av mobile kameraer kan føre til en normalisering av overvåking, noe som kan ha en «nedkjølende effekt» på folks atferd og begrense deres frihet til å utfolde seg uten frykt for å bli overvåket.

Manglende rettssikkerhet og forutsigbarhet

Et av de sentrale personvernproblemene med lovforslaget er den manglende forutsigbarheten rundt når og hvordan kameraovervåking kan brukes. Selv om formålet er å gi politiet bedre verktøy i etterforskning og forebygging, kan den manglende klarheten i regelverket gjøre det vanskelig for borgerne å forstå når de kan bli overvåket. Dette kan undergrave tilliten til myndighetene og skape en følelse av konstant overvåking, noe som strider mot de grunnleggende prinsippene om rettssikkerhet og beskyttelse mot vilkårlig statlig inngripen.

Uklar lagring og annen behandling av personopplysninger

Bruken av mobile kameraer vil føre til en betydelig økning i mengden data som samles inn, inkludert videoopptak som kan inneholde personopplysninger om uskyldige tredjepersoner. Lovforslaget adresserer ikke i tilstrekkelig grad hvordan disse dataene skal håndteres, lagres, eller slettes, særlig når opptakene ikke er relevante for etterforskningen. Ukontrollert lagring av slike data øker risikoen for misbruk og utilsiktet tilgang til sensitive opplysninger.

Videre kan slik overvåking føre til oppsamling av store mengder overskuddsinformasjon, som kan inneholde private eller sensitive detaljer om enkeltpersoner som ikke er mistenkte i noen sak. Dette reiser viktige spørsmål om hvordan slik informasjon skal beskyttes, og hvilke rettigheter individer har til å få sine opplysninger slettet.

Uforholdsmessighet og manglende kontrollmekanismer

En annen viktig vurdering er hvorvidt lovforslaget sikrer tilstrekkelige kontrollmekanismer for å vurdere om tiltakene er forholdsmessige. Bruken av skjult overvåking må alltid veies opp mot personvernet til de som overvåkes, og det må sikres at overvåking ikke brukes utover det som er strengt nødvendig for å oppnå formålet med tiltaket. Lovforslaget åpner imidlertid for kameraovervåking som ikke er «vedvarende eller regelmessig gjentatt», noe som kan føre til bruk av skjult overvåking i flere situasjoner uten nødvendige rettslige kontroller.

Manglende krav til rettslig godkjenning i sanntid kan føre til at overvåkingen brukes på en måte som senere viser seg å være uforholdsmessig, noe som kan føre til rettsstridige inngrep i privatlivet.

Normalisering av overvåking og nedkjølingseffekt

Lovforslaget kan også bidra til en mer generell normalisering av overvåkingsteknologier i samfunnet. Når overvåking blir en mer integrert del av politiets arbeid, kan det være en glidende overgang til bredere bruk også i situasjoner som ikke nødvendigvis er knyttet til alvorlig kriminalitet. I ytterste konsekvens kan det føre til et samfunn hvor individer opplever en redusert følelse av privatliv og personlig frihet.

Personvernkonsekvenser ikke tilstrekkelig vurdert

1. Retten til Privatliv (EMK artikkel 8)

EMK artikkel 8 beskytter retten til privatliv, familie, hjem og korrespondanse og fastsetter at enhver inngripen fra staten må være lovlig, nødvendig og proporsjonal i et demokratisk samfunn. Dette innebærer at overvåking som påvirker disse rettighetene må ha en klar og presis hjemmel i loven, forfølge et legitimt formål (som nasjonal sikkerhet, offentlig trygghet eller forebygging av kriminalitet) og være proporsjonal i forhold til det målet som skal oppnås.

Konsekvenser:

1. Lovforslaget omfatter mobile kameraer, som gir myndighetene nye muligheter til å overvåke mennesker uten at de nødvendigvis er klar over det. Dette kan føre til en betydelig utvidelse av overvåkingsomfanget, noe som utfordrer personvernet ved at statens inngrep i enkeltpersoners privatliv blir mer omfattende.
2. Den utvidede adgangen til å bruke overvåking i situasjoner som ikke er «vedvarende eller regelmessig gjentatt» kan føre til at folk i større grad overvåkes i hverdagslige situasjoner. Dette reiser spørsmål om hvorvidt slike inngrep er proporsjonale og nødvendige.
3. EMK artikkel 8 krever at enhver overvåking skal være underlagt streng rettslig kontroll for å sikre forholdsmessighet og beskytte mot misbruk. Lovforslagets mangel på klare regler for rettslig forhåndsgodkjenning i enkelte situasjoner kan svekke denne beskyttelsen.

2. Lovkrav og forutsigbarhet (Grunnloven § 113 og EMK artikkel 8)

Ifølge Grunnloven § 113 og EMK artikkel 8 skal inngrep i individers rettigheter være basert på en klar lovhjemmel som er tilgjengelig, presis og forutsigbar. Dette er viktig for å beskytte borgerne mot vilkårlig statlig maktbruk og sikre rettssikkerhet.

Konsekvenser:

- EOS-utvalgets kritikk av tidligere bruk av droner uten tilstrekkelig hjemmel viser en betydelig rettssikkerhetsrisiko. Lovforslaget forsøker å regulere disse metodene, men den brede og uklare rammen kan medføre at enkeltpersoner ikke har tilstrekkelig innsikt i når og hvordan de kan bli overvåket.
- En lovhjemmel som er for vag, kan føre til vilkårlig praksis og en «glidende skala» hvor terskelen for når overvåking kan gjennomføres senkes over tid, noe som kan undergrave tilliten til rettssystemet.
- En lovhjemmel som presumtvt fremstår som teknologinøytral, men hvor personvernkonsekvenser rundt ulik teknologi ikke er vurdert tilstrekkelig, medfører at krav til personvernkonsekvenser ikke er utført iht de krav departementene må følge. Departementet ber på side 49 om innspill fra høringsinstansene på om det er en dekkende beskrivelse at det ikke er en vesensforskjell mellom lovforslaget og manuell spaning med bemannede enheter, gitt «forutsetningen» om at det «kun vil brukes droner som styres av et fysisk menneske». ICJ Norge mener en slik forståelse ikke er dekkende for hva som må vurderes, særlig gitt at den teknologiske utviklingen skjer svært raskt, og at premisset for forutsetningen fort vil endre seg til bruk også av ubemannede droner. Rent faktisk kan ikke en slik forutsetning leses ut av lovforslaget, og er ikke en pålagt forutsetning som skal inntas i en forholdsmessighetsvurdering. Et slikt premiss gir dermed svært uklare personvernkonsekvenser. Departementet legger til grunn at det vil være naturlig å se på reguleringen av skjult kameraovervåking med mobile kameraer på nytt dersom forutsetningene [om mer bruk av ubemannede droner] endres vesentlig, men en slik lovnad om å se på lovgivningen på nytt gir ingen rettsikkerhetsgaranti for befolkningen.

3. Retten til rettferdig prosess og kontrollmekanismer (EMK artikkel 6 og 13)

EMK artikkel 6 gir rett til rettferdig rettergang, og artikkel 13 krever at personer som er utsatt for rettighetskrenkelser, skal ha tilgang til effektive rettsmidler. I konteksten av overvåking innebærer dette at det må være klare prosedyrer for godkjenning, gjennomføring og etterfølgende kontroll av overvåkingstiltak.

Konsekvenser:

- Lovforslaget mangler eksplisitte krav til etterfølgende kontroll og informering av individer som har blitt overvåket. Dette kan svekke den enkeltes rett til å utfordre lovligheten av overvåkingen og hindre muligheten til å få kompensasjon for ulovlige inngrep.
- Retten til informasjon og muligheten til å klage er viktige rettssikkerhetsgarantier. Lovforslagets manglende klarhet rundt disse aspektene kan føre til en situasjon der personer ikke får vite om eller har mulighet til å utfordre uberettiget overvåking.

4. Forholdsmessighet og nødvendighet (EMK artikkel 8)

Enhver overvåking må være både nødvendig og forholdsmessig for det formål den skal oppnå. Fra et personvern- og menneskerettighetsperspektiv er det problematisk hvis overvåkingen går utover det som er nødvendig, eller hvis mindre inngripende metoder kunne vært brukt.

Konsekvenser:

- Lovforslaget åpner for overvåking som kan utføres uten kontinuerlig rettslig vurdering av om tiltakene er forholdsmessige. Dette kan føre til at tiltakene brukes i situasjoner der de ikke er nødvendige, eller at overvåkingen varer lenger enn strengt nødvendig.
- Den utvidede bruken av droner og andre mobile enheter kan lett misbrukes i en retning som overvåker et bredere spekter av situasjoner og personer, inkludert uskyldige borgere, noe som kan utgjøre uforholdsmessige inngrep i deres privatliv.

5. Samfunnseffekt og «nedkjølingseffekten»

En samfunnsmessig konsekvens er at utvidet overvåking kan føre til en «nedkjølingseffekt», hvor individer endrer sin adferd av frykt for å bli overvåket. Dette kan ha en negativ effekt på ytringsfrihet, foreningsfrihet og andre sivile rettigheter beskyttet av EMK artikkel 10 og 11.

Konsekvenser:

- Når folk føler seg konstant overvåket, kan det hemme deres vilje til å delta i offentlige diskusjoner, demonstrasjoner eller andre aktiviteter som regnes som grunnleggende i et demokrati. Dette kan undergrave den sosiale tilliten og friheten som er nødvendig for et fungerende samfunn.

Kommentarer til det konkrete lovforslaget

1. Første ledd

I forslaget til ny ordlyd i straffeprosesslovens § 202 a utvides politiets adgang til skjult kameraovervåking til å omfatte slik overvåking *rettet mot privatpersoner på offentlig sted og privat sted som er synlig for allmenheten*. Samtidig foreslås å lempe kravet til domstolsbehandling, slik at påtalemyndigheten kan fatte beslutning utenom de vedvarende og regelmessige tilfellene.

«Privat sted som er synlig for allmenheten» vil, etter hva vi kan forstå, omfatte slikt som gårdsrom, hager og private arbeidsplasser. Vi mener et så stort inngrep i den private sfære må kreve domstolsbehandling, også utenfor de vedvarende og regelmessige tilfellene, slik dagens strpl § 202 a første ledd krever.

En lavere terskel er begrunnet med effektivitetshensyn. Departementet fremhever politiets behov for hurtig å kunne reagere i oppståtte situasjoner, og ser på en hastekompetanse for politiet som et alternativ. Departementet skriver på side 44: *Departementet antar at det kan oppstå behov for å raskt kunne bruke kameraovervåking, for eksempel for å sikre bevis eller av sikkerhetsmessige grunner*. Dette er et legitimt hensyn, men som departementet selv synes å tilkjenne i nevnte sitat: det fremstår ikke som åpenbart at bevissikring og overvåking av sikkerhetsmessige grunner begrunner en adgang til *skjult* kamerabruk. Vi mener at grunnvilkåret «skjellig grunn til mistanke» tilsier at det gjøres en forsvarlig og uavhengig bevisvurdering før skjulte midler tas i bruk. Alvorlige tilfeller av behov for bevissikring og sikkerhet vil uansett antas å ha grunnlag i politimessig nødrett, og slike tilfeller derfor ikke kan begrunne det mye videre forslaget.

ICJ stiller seg på dette grunnlag negativ til forslaget om at politiet eller påtalemyndigheten alene skal kunne fatte beslutning om skjult kameraovervåking.

2. Tredje ledd

I et nytt tredje ledd foreslås det adgang til *skjult kameraovervåking rettet mot personer på privat sted*, etter rettens kjennelse og ved mistanke om forbrytelser med strafferamme på

over 2 år. Vi vil anta at «privat sted» (som ikke kan iakttas fra offentlig sted) omfatter steder som normalt oppfattes som private soner. Hotellrom osv. antas å omfattes av dette, og skjult kameraovervåking vil utvilsomt være et meget sterkt inngrep i privatsfæren.

Terskelen på strafferamme på 2 år er etter vårt syn alt for lav til å berettige slike inngripende tiltak. Som et eksempel vil vi nevnte at fremsettelse av en diskriminerende eller hatefully ytring (Strl § 185) har en strafferamme på tre år. Hva som omfattes av hatefully ytringer beror på bred skjønsmessig tolkning. Dette betyr at bestemmelsen kan bli et redskap for politisk motivert overvåking.

ICJ mener at enhver overvåking av privat sted må være begrenset til mistanke om de mest alvorlige forbrytelser som omtalt i forslagetets fjerde ledd.

***